

Borup

Borup er egnens hovedby med ca. 4.300 indbyggere. Byen stammer formentlig fra tidlig Middelalder omkring år 1300. Dengang var landet præget af økonomisk udvikling og befolkningsvækst, og mange nye landsbyer, som i dag har navneendelserne -rup og -strup, kom til. Dens oprindelige navn er Bothorp. For blot 150 år siden, før jernbanens tid, bestod byen af 6 gårde, 10 huse, skole, præstegård og kirke.

I forbindelse med anlæg af Roskilde-Korsørbanen i 1856 blev der anlagt en station 500 m syd for »bondebyen« på Svenstrup Gods' jorder. En station på præstegårdens jorder forekom mere hensigtsmæssig, men Kammerherre Neergaard kunne se en mulighed for hurtigere afsætning af godsets land- og skovbrugsprodukter.

Gennem flere generationer lå det lille jernbanesamfund adskilt fra »bondebyen«, og den rummede kun en kro, købmandshandel, lægebolig og savværk, det hele ejet af Svenstrup. Anlæg af mejeri og senere Poul Møllers maskinfabrik markerede begyndelsen til en kraftig vækst i Borup i 1890'erne, og i 1910 var stationsbyen vokset ind over den gamle bys jorder og byens indbyggertal firdoblet til 592 indbyggere.

Borup er den bedst bevarede stationsby i Roskilde Amt. Der er mange spor tilbage, som vidner om dens udviklingshistorie. I »bondebyen« ligger kirken, præstegården og den hvidkalkede gamle skole (nuv. graverkontor) **2**, samt flere stuehuse fra de gamle gårde. Borup Kirke er åben alle hverdage og under gudstjeneste på søn- og helligdage.

På Hovedgaden i stationsbyen finder man den oprindelige stationsbygning, kroen, købmandsgården (nuv. »Edeka«), savværksgrunden (nuv. grønning til cirkus m.m.) **3**, de tidligere stationsfunktionærboliger langs banen i røde sten med gotisk takkede gavle **4**, det gl. mejeri, (nuv. »Borup Byg«) **5** og de karakteristiske byhuse (opf. 1890-1915) i Hovedgaden 16-56. Mange har stadig butikker i stueetagen eller små forhaver.

Kimmerslev og Kløvested

Navneendelserne -lev og -sted indikerer, at egnen har været beboet siden jernalder og vikingetid (500 f.Kr.-1000 e.Kr.). Bebyggelserne omtales i de skriftlige kilder første gang i hhv. 1269 og 1347.

Kimmerslev **8** havde i 1820'erne 6 gårde, 1 vandmølle og stubmølle, en smedie og en kirke og var en middelstor landsby. I dag er kun 3 gårde tilbage, heriblandt møllegården. Kløvested **9** var i 1800-tallet den største by på egnen med 10 gårde og 2 huse. Landsbyjorden er et klassisk eksempel på en stjerneudskiftet landsby afgrænset af søer og skove og med stengærder og veje »strålende« ud fra byen. 6 gårde, velbevarede stengærde samt et oprindeligt vejforløb er tilbage.

Kløvested med jorder er af særlig kulturhistorisk interesse, hvor der ved ny bebyggelse m.m. skal tages særlige hensyn.

ROSKILDE AMT

Køgevej 80, 4000 Roskilde
Tlf.: 46 30 36 06
Internet: www.ra.dk
E-mail: ra@ra.dk

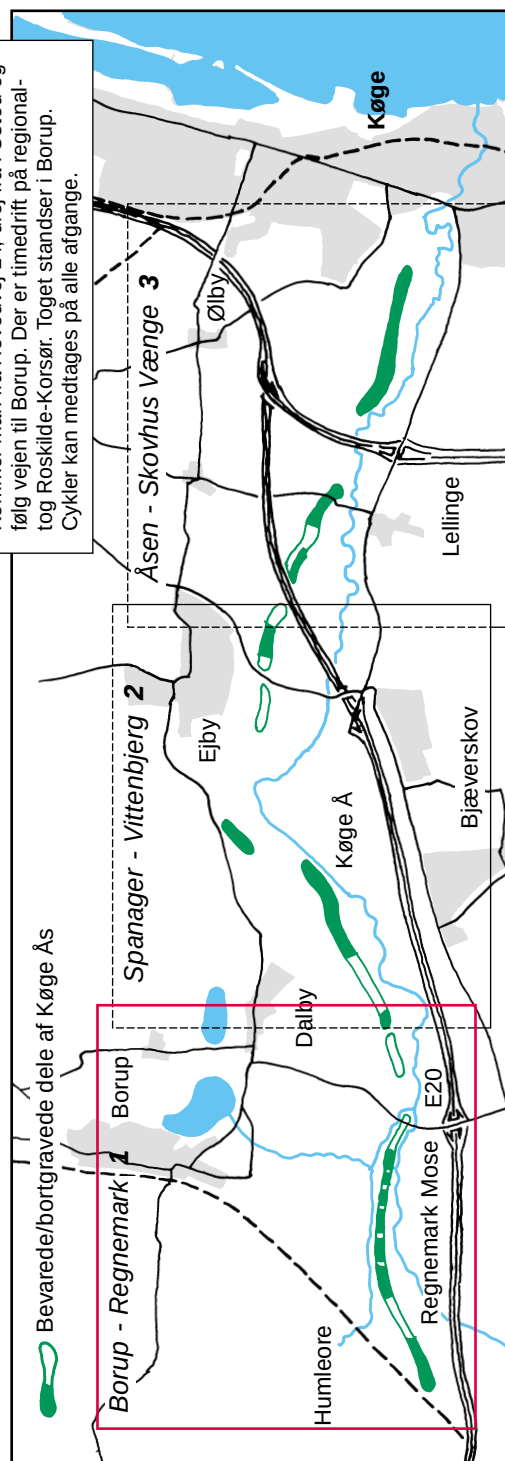
Udgivet 2001

Repro og Tryk:
Graulund & Jørgensen
Redaktion og foto:
Roskilde Amt, Charlotte Helsted
ISBN: 87-7800-14-1

Sådan kommer du til Borup - Regnemark

Følg motorvej E20 og frakørsel nr. 34 mod Borup. Fortsæt ad V. Ringvej til P-plads på venstre hånd ved vejen "Regnemarks Bakke" (vejen er lukket for motoriseret kørsel). Kommer man fra Hovedvej 14, drej fra i Øst og følg vejen til Borup. Der er timedrift på regional- og Roskilde-Korsør. Toget standser i Borup. Cykler kan medtages på alle afgange.

Køge Å stien 1

Borup - Regnemark

Naturen i Roskilde Amt

Regnemark Banke og Regnemark Mose

I en af de få store tunneldale på Sjælland ligger Køge Ås. Et 35 km langt åsstrøg strækker sig fra Køge til Haraldsted Sø nord for Ringsted. Køge Ås, der hører til Danmarks få store åse, kan ses som en række af langstrakte bakker i et bugtet forløb gennem landskabet. Regnemark Banke **27** er en af bakkerne.

Tunneldalen og åsstrøget blev dannet ved isens afsmeltning for godt 15.000 år siden. Smeltevandet udgravede tunneller i og under isen og medførte store mængder af frismeltet ler, sand og grus. Dette materiale blev aflejret nær isranden, hvor strømhastigheden aftog. Ved isens gradvise afsmeltning, lå åsen tilbage som en slags afstøbning af et tidligere smeltevandsforløb. Åsens velsorterede sand og grus er særdeles egnet til anlægsarbejder. Således har åsen leveret grus til anlæg af jernbanen fra Roskilde til Korsør og senere til motorvejen E20 til Fyn.

Regnemark Banke strækker sig fra Humleore Skov **14** til Regnemark **30**. Fra stien på Regnemarks Bakke, kan man i den østlige ende **29** forestille sig åsens tidligere dimensioner, 15-20 m i højden og op til 60 m i bredden. Det kan man også i den vestlige ende, hvor gravningen har efterladt et tværprofil i åsen. En trappe **22** fører op til toppen, hvorfra der er en fantastisk udsigt.

Badesøen **24** er et resultat af den massive grusindvinding, men den er i dag et yndet udflygtsmål. Andre dele af Regnemark Banke er præget af de tidligere husmandsboliger, haver og granplantninger. Vejen mellem Køge og Ringsted gik for knap 100 år siden henover åsens ryg.

Regnemark Mose

Regnemark Mose **28** ligger i lavningerne på begge sider af Køge Ås. Mosen fremtræder som et vildnis af træer og buske, der omkranser 75 større og mindre vandfyldte tørvegrave. Gennem årtusinder er der sket en ophobning, nedbrydning og sammenpresning af døde plantedele fra vegetation i de vandfyldte lavninger. Gennem denne proces er der opstået et mange meter tykt tørvelag, som danner grobund for mosens vegetation.

Udnyttelse af områdets ressourcer har gennem tiden ændret mosens karakter og udseende. I begyndelsen af dette århundrede fremstod mosen som afgræssede enge og fugtige rørsumpe. Søerne opstod først ved en omfattende tørvegravning under 1. og især 2. verdenskrig, hvor der var mangel på brændsel. I 1950'erne ophørte afgræsning og høslæt, og rørsump og krat bredte sig til hele mosen.

Københavns Vand **31** påbegyndte i 1960'erne en omfattende vandindvinding i hele tunneldalen. Dette medførte en sænkning af grundvandsstanden, hvorved tilgroning i mosen blev yderligere fremmet. Læs om vandindvinding og Københavns Vand i folder Køge Å Stien 2, »Spanager-Vittenbjerg«.

Soløje

Blåfugl på Knopurt

Mosens planter

Regnemark Mose har været blandt de botanisk bedste lokaliteter i Danmark. En række ualmindelige planter vokser eller har førhen vokset i mosen. De fleste er knyttet til vådområder med et højt indhold af kalk. Kalkindholdet stammer især fra kalkskaller, som er aflejret i mosens tørv. Tørvegravning, ophør af græsning og sænkning af vandstanden har betydet, at engene stort set er forsvundet. Kun på de hegnede og græssede partier i mosen findes i dag en artsrig vegetation.

Vandindvinding i området har en række konsekvenser for mosens vegetation. Arter, knyttet til vådområder, mister deres levesteder, tilgroning med buske og træer øges, og der sker en næringsfrigørelse fra tørv, som fremmer højt voksende urter som bl.a. Stor Nælde, Lådden Dueurt og Burre-Snerre. Orkidéen Plettet Gøgeurt er forsvundet, og planter som Pukkel-læbe, Leverurt, Sump-Hullæbe og Tue-Star er tæt på at forsvinde. Andre planter som Stor Skjaller, Trenervet Snerre, Maj-Gøgeurt og Hjerte-græs klarer sig endnu på de få områder med åben, lav vegetation.

Flere steder i mosen ses store bestande af den indførte art Kæmpe-Bjørneklo. Denne store, aggressive plante breder sig nemt. Den bortskygger græsser og urter og kan give udslet og utilpashed ved berøring og er derfor uønsket i området.

Åsens planter og sommerfugle

Planter, der kræver lys og som knytter sig til sandjord, kan man finde i gamle grusgrave og pletvis på åsryggen langs stien. I området omkring Badesøen **24** domineres vegetationen stedvis af Stor Knopurt, Merian og Mark-Krageklo. Der vokser også en række ualmindelige overdrevsplanter, f.eks. Soløje, Bredbladet Timian og Eng-Havre.

Langs stien og i det statsejede grusgravningsområde mod øst **29** findes Slangehoved og Alm. Gyldenris, mens Voldtimian, Liden Museurt, Brudurt og Kløvplade ikke gør meget væsen af sig. På skrænter og overdrev med en rig flora kan man på varme, solrige dage finde et væld af sommerfugle.

Ualmindelige arter er Rødplettet Blåfugl, der yngler på Soløje, og Dværghblåfugl, mens mere almindelige arter er Alm.Blåfugl, Okkergul Randøje og Græsrandøje samt forskellige takvinger og kølsommerfugle.

Mosens fugle

Mosen er en af Sjællands bedste lokaliteter for ynglende sumpfugle. Muligheder for at se på fuglene er begrænset til få steder langs stien med udsigt til større tørvegrave. Derimod kan man i yngletiden overalt i mosen høre fuglesang heriblandt nattergalens. Mosen har en af de største forekomster af Nattergal i Danmark. Den er knyttet til krat og buskads på fugtig bund. Andre ynglende spurvefugle er bl.a. Kærsanger, Rørsanger, Jernspurv, Gulspurv, Halemejse og Gøg. Grågåsen er også en af mosens karakterfugle. Den kan ses græssende ved tørvegravene, på enge midt i mosen og på marker op til mosen. Knopsvane, Taffeland, Gravand, Trol-dand og Toppet Lappedykker yngler ved tørvegravene. Af og til viser den sjældne Sortterne sig i området.

Mosens tilgroning har været til gavn for nogle fuglearter, mens andre som Vibe og Bekkasin stort set er forsvundet. En del fugle har ringe ynglesucces, fordi mange tørvegrave på grund af vandindvindingen tørrer ud i nedbørsfattige år, og fordi vandkvaliteten er ringe, da overgødet vand fra Køge Å løber ud i tørvegravene under vinterens høje vandstand.

Naturforvaltning

Regnemark Mose og Regnemark Banke blev fredet i 1987. Formålet med fredningen er at bevare de væsentlige naturhistoriske og landskabelige værdier. Med henblik herpå har Roskilde Amt udført naturpleje i området. I samarbejde med berørte ejere er der flere steder blevet beskåret buske og krat, opsat fårehegn, og udsat får til at holde vegetationen lav. Bekæmpelse af Kæmpe-Bjørneklo foregår flere steder i mosen. Den mest effektive måde er at udsætte får, idet disse med stor forkærlighed æder plantens blade.

Regnemark Banke

Svenstrup Gods

9 generationer af slægten Neergård har siden 1751 siddet på Svenstrup Gods **1**. I mere end 150 år var Senstrup Sjællands næststørste gods og bestod af hovedgård med to kirker, 100 fæstegårde, 196 huse, 2 møller og 1 kro samt 2900 tdr. ld. skov. 20 landsbyer, herunder Borup, Kløvested, Dalby og Regnemark, lå under Svenstrup.

Godset har både hørt under Roskilde Bispen og Kronen, og det blev fra 1577-1588 anvendt som jagtslot af Frederik 2. Jens Bruun Neergaard var den egentlige skaber af det Svenstrup, der står i dag. I 1780 blev han optaget i den danske adel. I slutningen af 1800-tallet blev fæstegårde og huse solgt fra, og godset beholdt et mindre antal ejendomme samt skovene. Man kender ikke meget til godsets tidligere bygninger. Den nuværende hovedbygning er opført i 1781-84, men blev ombygget i 1894 til et nyklassicistisk anlæg. Syd for hovedbygningen ligger parken, der strækker sig ned til Enghaven og Dyrehaven. Godset, der i dag er på 4800 tdr. land, drives af Christian Baron Wedell-Neergaard. Der er ikke adgang til bygninger og park.

Svenstrup Skove

Skovene nord og syd for Borup, herunder Enghaven **12**, Dyrehaven **13**, Hestehave **15** og Kimmerslev Hessel **16**, hører til Svenstrup Gods, der er Sjællands næststørste skovbrug.

43% af skovarealet dyrkes som nåleskov med flere fremmede arter som Douglasgran, Kæmpegran, Sitka og Thuja. Godset producerer 450 ton pyntegrønt og 15.000 juletræer om året. 57% er løvskov, især Eg og Bøg, som trives i den lerede jord. I en ellers rationel skovdrift tages der publikumsmæssige hensyn ved bevarelse af skovbryn og lysninger i skoven. Gamle hugstmodne træer får lov at forfalde.

Går man en tur omkring Dyrehaven kan man opleve 3-400 år gamle Ege. I Kimmerslev Udlodder findes nogle usædvanligt store Naur **17**, hvis nordligste udbredelsesgrænse går gennem Midtsjælland. I den sydøstlige del **18** findes en sjælden, gammel egebevoksning med lavstammede, bredkronede ege og med underskov af Hassel, Elm, Ask, Tjørn, Abild, Slåen og Hyld. Egetræernes form vidner om, at skovene tidligere blev anvendt til græsning, ligesom de fredede gamle ege på den tilgrænsende eng **19** også tydeligt er mærket af de græssende heste. Tæt ved findes en ellesump **20**, der drives som stævningskov, en gammel driftsform, som kan føres helt tilbage til middelalderen. En informationstavle på stedet fortæller om stævningssskoven.

Omkring skovene findes mange velbevarede stendiger, bl.a. omkring Kimmerslev Hessel. De blev bygget ved Skovforordningen af 1805. Digerne skulle holde kreaturer og svin ude fra skovene for at beskytte træer og ny opvækst. I dag er stendigerne et værdifuldt levested for mosser, laver, bregner, mindre pattedyr og krybdyr.

Livet som husmand

Husmænd fra Svenstrup Gods, Giesegård Gods og landsbyerne Regnemark, Kimmerslev og Dalby boede på åsen, Regnemark Banke. Ved udskiftningen i 1780'erne fik husmændene, kaldet de jordløse, tildelt små lodder på de dårligste jorde, som eksempelvis Regnemark Mose og Banke. Her kunne de bo, dyrke lidt grøntsager og holde et par geder, mens de samtidig arbejdede for godserne og de store bøndergårde. Fra sommer til høst blev der gravet tørv i mosen, og resten af året blev der arbejdet i marken og i skoven, der blev gravet grus og slået skærver. Både mænd, kvinder og børn deltog i arbejdet.

Flere familier havde 8-10 børn, så pladsen var trang i de små husmandshuse, der inkl. stald var på 40-50 m². Husmandshusene fra udskiftningstiden ligger stadig på åsen, men er stærkt ombyggede. Kun Regnemarks Bakke 7 samt »Fattighuset«, Dyndetvej 23B, har bevaret det oprindelige udseende.

Tørv og grus

Igennem 150 år er der blevet indvundet råstoffer i Regnemark Mose og Banke. Tørv og grus blev i begyndelsen kun indvundet til lokalt brug. Dette ændredes med anlæg af Roskilde-Korsørbanen i 1850'erne og senere, da tørven blev efterspurgt som brændsel. Under 1. og 2. verdenskrig skete en betydelig eksport af tørv med banen fra Borup. Der kunne produceres over 400.000 tørv på en sommer, og flere hundrede mennesker var beskæftiget. Tørvegravningen ophørte i 1950'erne. 75 vandfyldte tørvegrave i mosen vidner om den omfattende produktion.

Grusgravningen tog et stort opsving i 1970'erne, da Halskov-motorvejen blev bygget. Løgtebanke **23** blev næsten gravet væk, og et vandfyldt »krater«, Badesøen **24**, blev resultatet heraf. Grusindvindingen ophørte i 1980.

Kimmerslev Sø og Kimmerslev Kirke

Kimmerslev Sø **6** og Dalby Sø **10** ejes af Svenstrup Gods. Spredte rørskovs- og træbevoksninger omgiver de henholdsvis 35 ha og 12 ha store søer, der har et rigt fugleliv. I træktiden og vinteren fungerer de som rastelokaliteter for bl.a. andefugle. Fiskeørnen viser sig af og til ved søerne.

Mod syd ligger Kimmerslev Kirke **7** på en banke helt ud i søen. Kirken har måske fungeret som tilflugtssted i ufredstider. Kirken er fra 1100-tallet og er en af Sjællands ældste kirker. Den består af romansk kampestensskib og gotisk kor, våbenhus og tårn. Kirken er åben under ringetid ved solopgang og solnedgang.

Kimmerslev Mølle

Kimmerslev Mølle **8** har siden 1600-tallet ligget ved Kimmerslev Å. Møllen blev opført af Svenstrup Gods og var frem til 1915 fæstemølle under godset. Den blev solgt med bageri, stubmølle (vindmølle) og jordtilliggender til Jens Peter Petersen, hvis slægt den har tilhørt gennem 4 generationer.

På bakken ovenfor vandmøllen lå en stubmølle til brug i nedbørsfattige perioder. Den blev revet ned i 1916. Landmænd finder ved pløjning stadig rester af fundamentet. I 1800-tallet var mølleren en fremtrædende person i lokalsamfundet. Han var sikret en fast kundekreds, idet egnens bønder var pålagt møllepligt. De skulle have malet deres korn på møllen. Mens dette foregik, blev de beværtet af mølleren i møllestuen, som på den måde var et af lokalområdets samlingssteder.

Fra omkring 1920 blev møllen suppleret med motor og fra 1943 drevet med vandturbine, og det gamle drivhjul nedtaget. Mølledriften ophørte i ca. 1970. I dag anvendes den til beboelse og landbrugsdrift. Selve møllehuset og mølledammen er bevaret og kan ses fra vejen. Der er ikke adgang til møllen.

KØGE Å STIEN, sti nr. 90

Køge Å stien er en 22 km lang natursti, der følger Køge Å og Ås på strækningen fra Køge til Humleøre. Tre foldere dækker hele forløbet. Denne folder »Borup-Regnemark« dækker stien fra Humleøre til Regnemark og med forbindelse til Borup. Folderen giver et indblik i den natur- og kulturhistorie, som knytter sig til egnen, og som møder publikum undervejs på stien. De to andre foldere dækker strækningen fra Regnemark til Køge, og de fortæller ligeledes om adgangs- og oplevelsesmuligheder langs Køge Å stien, se folderens bagside.

Stien er et led i realisering af en større plan for naturforvaltning i Køge Å og Ås området. Gennem forskellige former for naturpleje er det hensigten at styrke de geologiske og landskabelige værdier i området, samt at forbedre levevilkår for planter og dyr.

Færdselsregler

Når man færdes på stien og i området skal man vise hensyn og følge reglerne for færdsel. Køge Å stien er åben for færdsel til fods og på cykel. Ridning er ikke tilladt. Stien er afmærket med træpæle med gul ring. I skove og det åbne land må færdsel til fods og på cykel kun ske ad anlagte veje og befæstede stier. Færdsel **til fods** ad skovstier er dog tilladt, ligesom det er tilladt at færdes **til fods** på udyrkede, uindhegnede arealer. **Hunde skal ubetinget føres i snor hele året rundt.** Brug af åben ild er forbudt.

Overnatningsmuligheder m.m.

Borup Kro 3, Corona Camping 25, Traktørstedet Malerklemmen og Thehandel 21 samt den gl. Tehandel 26 ligger i området.

Yderligere oplysninger om områdets historie fås på Skovbo Lokalhistorisk Arkiv 11, åbent torsdag 13-19.

Signaturforklaring

- Køge Å stien
- Øvrige vandrer- og cykelstier
- P P-plads med informationstavle
- 2 refererer til tallene i teksten
- Opholdsareal m/bord og bænk

